

4. Дубровін М. І. Про створення кіноколясок для організації перцептивно-мнемічної діяльності учнів на початковому етапі навчання іноземної мови // Аудіовізуальні і технічні засоби в навчанні / Під ред. Г. Г. Городилова, Л. П. Мухіна – М.: МГУ, 1975. – С. 103 – 112.

5. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций. Пособие для студентов пед. вузов и учителей. / Е. Н. Соловова. — М.: Просвещение, 2002. — 239 с.

6. Занковский А. Н. Организационная психология. Учебное пособие для вузов. / А. Н. Занковский. – М.: Флинта. – 2000.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Світлана Романчук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного й типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту.

Наукові інтереси: лінгвокраїнознавство, соціологія мови, методика викладання іноземної мови, інтерактивні технології вивчення іноземної мови.

Олена Лозинська – старший викладач кафедри сучасних європейських мов Університету державної фіскальної служби України.

Наукові інтереси: методологія перекладу з англійської мови, проблеми термінотворення економічної сфери в англійській мові.

УДК 378.016:811.111

РОЗВИТОК ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЖИВАННЯ В УСНОМУ І ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ

Тетяна САВЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто проблему формування й розвитку граматичної компетенції студентів як складової частини іноземної комунікативної компетентності. Досліджено принципи і прийоми навчання граматики за комунікативно орієнтованою методикою. Основну увагу зосереджено на навчанні вживання модальних дієслів як одного із засобів вираження суб'єктивної модальності. Запропоновано систему вправ для розвитку мовленнєвих навичок вживання модальних дієслів у різних значеннях в усному і писемному мовленні.

Ключові слова: суб'єктивна модальність, комунікативно орієнтована методика, система вправ, граматична компетенція, іноземна комунікативна компетентність.

В статье изучается проблема формирования и развития грамматической компетенции студентов. Грамматическая компетенция является неотъемлемой частью иноязычной коммуникативной компетентности, и её формирование и развитие требует специальных подходов и упражнений, которые позволяют реализовать цели обучения грамматике. Рассматриваются принципы и приёмы обучения грамматике по коммуникативно-ориентированной методике. Основное внимание уделено обучению употреблению в речи модальных глаголов, как одного из способов выражения субъективной модальности. Предлагается система упражнений для развития навыков употребления модальных глаголов в устной и письменной речи.

Ключевые слова: субъективная модальность, коммуникативно ориентированная методика, система упражнений, грамматическая компетенция, иноязычная коммуникативная компетентность.

The article runs about the problem of developing students' linguistic competence. Grammatical competence is considered part of communicative competence in second language communication. The author considers principles and approaches of communicatively oriented technologies in teaching grammar. The focus is made on the use of modal verbs, which are one of the means to express subjective modality. The article presents a range of activities to develop the skills of using modal verbs in oral and written communication. The activities include drills to form skills in using infinitive forms correctly, exercises to develop students' skills in expressing ideas using modal verbs in various meanings, oral activities to develop students' interaction skills with the focus on expressing particular meanings.

Key words: subjective modality, communicatively oriented technologies, oral and written activities, grammatical competence, second language communication.

У сучасній методиці навчання іноземного спілкування основною метою є набуття студентами комунікативної компетентності, котра складається з кількох видів компетенцій, одною з яких є лінгвістична компетенція – фонетична, лексична і граматична. У дослідженні розглянуто шляхи формування й розвитку граматичної компетенції, зокрема – компетенції вживання в усному і писемному мовленні модальних дієслів.

Модальні дієслова є одним із засобів вираження модальності. Категорію модальності досліджено в працях В. В. Виноградова [2], І. О. Золотової [3], А. Н. Щукіна та багатьох інших науковців [2; 3; 12]. У «Словнику лінгвістичних термінів» О. С. Ахманової модальність трактується як понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до

висловлювання та відношення того, що висловлено, до реальності [1]. Усі інші пояснення та визначення модальності підтверджують важливість опанування студентами цієї категорії взагалі та модальних дієслів зокрема.

Розуміння того, що є модальність і наскільки необхідна здатність мовця висловити власне ставлення до реальності, є, безперечно, вагомим аспектом, проте не менш важливим, на нашу думку, є визначення підходів навчання студентів уживати модальні дієслова та укладати спеціальні вправи для реалізації зазначеної мети. Отже, у дослідженні найбільшу увагу приділено саме підходам і системі вправ для розвитку лінгвістичної компетенції та іншомовної комунікативної компетентності студентів.

Мета публікації – дослідити теоретичні основи навчання вживати правильно й коректно модальні дієслова англійської мови. Об'єкт дослідження – комунікативні значення модальних дієслів. Предмет дослідження – особливості вираження суб'єктивної модальності за допомогою модальних дієслів та система вправ для реалізації практичної цілі навчання – розвиток лінгвістичної компетенції вживання модальних дієслів в усному і писемному мовленні.

Опанування будь-якої граматичної структури починається з демонстрації її форми та функціонування структури в мовленні. Модальні дієслова синтаксично, як правило, є частиною складного дієслівного присудка, котрий складається з модального дієслова та інфінітива. Саме тут спостережено труднощі, коли студенти не завжди можуть правильно визначити форму інфінітива, у сполученні з якою модальне дієслово виражає те чи те значення. Наприклад, модальне дієслово **can/could** у сполученні з простим інфінітивом може виражати здатність, спроможність, можливість, прохання тощо. У поєднанні з іншими формами інфінітива лексеми **can/could** можуть виражати здивування, недовіру, критику, докір тощо. У цьому випадку необхідним є виконання студентами вправ, які допоможуть не лише навчитися вживати необхідне для вираження того чи того значення модальне дієслово з відповідною формою інфінітива, а й розуміти та розрізняти модальні дієслова за їхніми значеннями, розпізнавати дії, які співвідносяться з теперішнім або минулим часом, і сприймаються як тривалі, завершені, очікувані тощо. Крім того, студенти навчаються виражати власні ставлення в різних комунікативних типах речень, оскільки, наприклад, **can/could** може виражати здивування в питальному реченні, сумнів – у заперечному, здатність або критику та інші значення – у стверджувальному.

Розглянемо види вправ, які використовують для формування й розвитку навичок вживання модальних дієслів у мовленні. Для розвитку автоматизмів, стійких та гнучких навичок, застосовують різні види вправ. Насамперед слід розглянути вправи за рівнем комунікативності – мовні, якими послуговуються для формування автоматизмів; умовно-мовленнєві та мовленнєві, які допомагають розвивати мовленнєві вміння виражати певні значення в усному і писемному мовленні. Вправи також класифікують за іншими критеріями – тренувальні або підготовчі, аудиторні та домашні, рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні тощо [7; 11].

Застосування різних видів вправ у достатній кількості безпосередньо на занятті допомагає забезпечити розвиток навичок і вмінь студентів, зрештою лінгвістичної компетенції та комунікативної компетентності.

У нашому випадку ми ґрунтуємося на комунікативно-орієнтованій методиці, основними принципами якої є мовленнєва діяльність, функціональність та ситуативність [5; 8; 9]. Дотримання цих принципів у навчальному процесі разом із застосуванням різних за рівнем комунікативності вправ може бути ефективним і сприяти набуттю студентами необхідних компетенцій.

Отже, на початковому етапі розвитку граматичної компетенції вживання модальних дієслів у мовленні застосовують переважно мовні вправи. Прикладом може бути вправа з таким завданням *Choose the necessary form of the infinitive to comment on the action in the present/future and past*. Студентам пропонують окремі речення з пропущеними інфінітивами. У цьому випадку ми маємо мовну, рецептивно-репродуктивну вправу, націлену на формування автоматизмів у вживанні з модальним дієсловом необхідної форми інфінітива,

зрештою – конструювання складного дієслівного присудка. Вправу застосовують для аудиторного виконання усно та самостійного виконання вдома письмово. Варіанти вправи: самостійне написання або вимовляння форми інфінітива або вибір певної форми із запропонованих (множинний вибір). Такі завдання можна застосовувати не лише для формування автоматизмів, а й для контролю рівня їх сформованості. Вправа може бути застосована в процесі вивчення окремих або кількох модальних дієслів.

Метою застосування наступної вправи є розвиток уміння визначити значення модального дієслова. Студентам пропонується таблиця з реченнями з модальним присудком і значеннями модальних дієслів. Завданням вправи є *Match the sentences in column A with the meanings in column B*. Таблиця має такий вигляд:

A	B
We can go out of town for the weekend as the weather is getting better.	Reproach or criticism
You could have written the essay neatly.	Possibility due to the circumstances.

Виконання цієї вправи допоможе студентам засвоїти значення модальних дієслів та необхідні для вираження певного значення форми інфінітива. За рівнем комунікативності ця вправа є мовною, виконується усно з подальшим коментуванням значень модального дієслова, його форми та форми інфінітива.

Логічним продовженням розвитку граматичної компетенції вживання модальних дієслів буде вправа із завданням *Make sentences to express the meaning of possibility, desirability, surprise, incredulity etc.* У цій вправі студентам запропоновано написати й пізніше озвучити та прокоментувати речення з модальним дієсловом певного значення. Вправа умовно-мовленнева, продуктивна. Може бути застосована при вивченні як окремого модального дієслова, так і кількох. Таке завдання може бути запропонованим для контролю рівня сформованості граматичної компетенції.

Ішим видом вправ для розвитку вміння визначати значення модальних дієслів є вправа із завданням: *Read the sentences and comment on the meanings of the modal verbs.* У цьому випадку студенти читають речення, визначають модальні дієслова та їх значення. Слід зазначити, що ці вправи є частиною системи вправ навчального посібника «Практична граматики англійської мови», і побудовані на матеріалі з автентичної англомовної художньої літератури [10].

Наступна вправа дозволяє поглибити знання та вдосконалювати навички вживання модальних дієслів в усному і писемному мовленні. Студенти отримують завдання:

Respond to the utterances/ Comment on the situation expressing different meanings using modal verbs.

Для виконання завдання студентам запропоновано різні висловлювання або ситуації. Наприклад, необхідно прокоментувати таке: *Lisa overslept and came to the classes late.* Очікувані коментарі студентів: *Lisa could have gone to bed earlier (criticism); Lisa might have fallen asleep too late yesterday (supposition); Lisa must always slave at books far into the night (emphasis)!*

Студенти можуть прокоментувати висловлювання/ ситуацію, уживаючи одне модальне дієслово, на подальшому етапі, коли вивчено кілька модальних дієслів, коментарі містять різні модальні дієслова, що продемонстровано в наведеному прикладі. Варіантом цієї вправи є коментування картинки, малюнка або фотографії, коли студенти можуть висловлюватися стосовно стану людини, події або діяльності. Вправу можна виконувати фронтально за участю всіх студентів, або групами з трьох-чотирьох осіб.

Після виконання вправи парами або групами студентам дають завдання прокоментувати висловлені думки. Очікувана відповідь у цьому випадку може бути така:

Lisa overslept and came to the classes late. We agree that she should have gone to bed earlier and should learn to distribute her time not to slave at books far into the night. Besides, she

might have overslept because she didn't hear the alarm clock in the morning. Nevertheless, Mark thinks that she could not have overslept and he doesn't know why Lisa came to the classes late.

Коментарі та подальші висловлювання студентів можуть бути різними, але всі націлені на вираження певної думки за допомогою модальних дієслів. За характеристикою ця вправа мовленнєва, продуктивна, усна, націлена на розвиток лінгвістичної компетенції та розвиток умінь діалогічного і монологічного мовлення, тобто розвиток іншомовної комунікативної компетентності.

Подальше вдосконалення навичок і розвиток граматичної компетенції відбувається паралельно з розвитком іншомовної мовленнєвої компетентності та здійснюється за допомогою умовно-мовленнєвих і мовленнєвих вправ, рецептивно-репродуктивних та рецептивно-продуктивних. Прикладом може бути вправа, націлена на розвиток умінь діалогічного мовлення (діалог-домовленість, діалог-обмін думками) за запропонованою навчально-комунікативною ситуацією. Студентам дають таке завдання:

You are going to participate in the contest for a grant to study at the university abroad. Discuss your participation with your groupmate. You hope to succeed and when speaking express desirability, probability and necessity. Your groupmate finds it difficult to receive the grant and when speaking expresses surprise, doubt and criticism.

Для полегшення виконання мовленнєвого завдання студентам можна запропонувати схему-опору, коли студенти будують власне висловлювання, опираючись на підказки. Наприклад: *speak about your intention → ask for clarification → speak about the necessity → respond with surprise → emphasize the necessity → express doubt → contradict → criticize → complete the conversation*. Передбачено, що студенти продукують 4-5 реплік, кожна з яких складається з не менше як двох речень, і вживають у кожній репліці модальні дієслова, які виражають зазначені в схемі-опорі значення. За рівнем комунікативності це умовно-мовленнєва вправа, умовність полягає в тому, що студенти виражають думки зі значенням, що чітко визначене в запропонованій схемі.

Доречним при виконанні цієї вправи буде залучити до активного слухання і подальшого мовлення інших студентів групи і дати їм такі завдання:

Listen to your groupmates' interaction, define modal verbs and state their meanings. Say whether the students used modal verbs correctly.

Студентів залучають до активної мовленнєвої діяльності, вони вдосконалюють власні граматичні навички, вчаться визначати правильність/неправильність висловлювань інших. Крім того, студенти педагогічних спеціальностей можуть розвивати й удосконалювати власні професійні вміння – виправлення помилок.

Студентам пропонують ще одне завдання:

Listen to your groupmates' interaction and say what they spoke about. You could add your own ideas concerning the subject of the conversation.

Обсяг висловлювання – 7-8 речень з обов'язковим уживанням модальних дієслів. Виконуючи це завдання, студенти продукують монологічні висловлювання текстового рівня, що також сприяє розвитку їхньої лінгвістичної компетенції та іншомовної комунікативної компетентності.

Далі студентам дають подібне завдання, але в ньому не подано жодних опорних схем, і студенти самостійно визначають, які значення необхідно виражати та які модальні дієслова вживати у своїх діалогічних і монологічних висловлюваннях. Вимоги до обсягу діалогічного і монологічного висловлювання не змінюються. У цьому випадку вправу характеризують як мовленнєву, продуктивну.

Наступним кроком у розвитку граматичної компетенції є застосування тестових завдань. Тестові завдання можуть бути націлені на розвиток навичок уживання модальних дієслів у притаманних їм різних значеннях, тобто для реалізації практичної мети заняття. У цьому випадку студенти виконують вправу самостійно й обмежені в часі. Завдання сформульовано так:

Choose the sentence a), b) or c) which is close in meaning to the initial.

Nobody believes that David has done it on purpose.

- a) *Could David have done it on purpose?*
- b) *David could not have done it on purpose.*
- c) *David could not do it on purpose.*

Правильною відповіддю є речення, у якому виражено недовіру/ сумнів. Правильне/неправильне виконання тестового завдання залежить від рівня сформованості граматичної компетенції студентів. Правильний вибір зумовлений розумінням студентами значень модальних дієслів, знанням того, якими реченнями (відповідно до їхнього комунікативного типу) може бути виражене значення недовіри/ сумніву, який інфінітив треба вжити залежно від того, до якого часу відносять зміст висловлювання – до теперішнього/ майбутнього або до минулого. Виконання завдання має супроводжуватися поясненням студентами свого вибору.

Тестове завдання такого типу може бути застосованим також для контролю рівня сформованості граматичної компетенції вживання модальних дієслів.

Не менш важливим, на нашу думку, є розвиток компетенцій уживання модальних дієслів у писемному мовленні. Двомовні вправи, тобто вправи перекладні, які виконують письмово, не є мовленнєвими і їх не можна розглядати як свідчення сформованості мовленнєвих умінь писемного мовлення. Для розвитку умінь писемного мовлення пропонуємо такі вправи.

Першим видом вправ є написання особистого або офіційного листа. Розглянемо приклад завдання для написання особистого листа. Студентам пропонують ситуацію:

You are going to choose some optional/elective courses in the next semester and have difficulty in making the decision which to choose. You decide on asking your friend, a senior student, for advice. You are writing a letter to receive some information about advantages or disadvantages of choosing this or that course. In your letter write

- *About what problem you have to solve.*
- *About what knowledge and skills you expect to acquire.*
- *Ask your friend to give you advice.*

До ситуації можна додати підказку – написати про свої сумніви, про необхідність відвідувати той чи той курс тощо.

Вправа є мовленнєвою, продуктивною, її варто виконувати вдома самостійно. У цьому разі студенти не обмежені в часі, можуть користуватися посібниками й довідниками, таблицею модальних дієслів з їхніми значеннями.

Виконання цієї вправи вимагає спеціальних умінь написання особистого листа та врахування його змісту – запрошення, співчуття з певного приводу, звернення по пораду тощо. Написання офіційного листа також потребує спеціальних умінь, насамперед, дотримання реєстру мовлення з урахуванням особи комуніканта, що суттєво впливає на вибір мовних засобів, у нашому випадку – модальних дієслів.

Таке завдання може бути застосоване також для контролю рівня сформованості граматичної компетенції, коли студенти виконують писемне завдання на занятті, обмежені в часі та не можуть користуватися посібниками та таблицями.

Ще одним видом вправ для розвитку компетентності в іншомовному писемному мовленні може бути написання розповіді про якусь подію з висловленням власного ставлення (суб'єктивна модальність) до того, що відбувається/ відбулося; переказу прочитаного/ прослуханого тексту тощо.

Отже, у дослідженні розглянуто й проаналізовано систему вправ для навчання студентів уживати модальні дієслова, запропоновано варіанти вправ відповідно до етапу навчання та рівня сформованості граматичної компетенції й іншомовної комунікативної компетентності, розглянуто можливості застосування тестових завдань.

Методи та підходи навчання граматики потребують подальшого дослідження, отже, проблема залишатиметься актуальною й надалі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ахманова І.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: «Советская Энциклопедия», 1969. – 608 с.

2. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / Труды института русского языка АН СССР. – Т. 2. Л.: Наука. 1950. – С. 54-87.
3. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онищенко, М.Ю. Сидорова. – М., 1998.
4. Лингвистический Энциклопедический словарь / [составитель Ярцева В.П.] – М. Наука. 1990. – 786 с.
5. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам//Иностранные языки в школе. – 2000. – №4. – С. 9-15.
6. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам//Иностранные языки в школе. – 2000. – №5. – С.17-22.
7. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навчальний посібник / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 285 с.
8. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Пассов Ефим Израилевич. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
9. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Русский язык, 1989. – 189 с.
10. Савенко Т.В. Практична граматики англійської мови: Навчальний посібник. – Кіровоград. – 2017. – 180 с.
11. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних навичок і вмінь // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
12. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь / Анатолий Николаевич Щукин. М.: Астрель: АТС: Хранитель. 2007 – 746 с.
13. Jenny Dooley, Virginia Evans. Grammarway 4. Express Publishing. 2007. – 216 p.
14. Palmer F.R. Modality and the English Modals. Longman, 1997. – 200 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Савенко – старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: комунікативно орієнтоване навчання граматики, навчання говорінню студентів мовного факультету на початковому етапі.

УДК 37:81'373.7

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Віра СВИРИДЮК (Київ, Україна)

Стаття присвячена пошуку шляхів оптимізації формування комунікативної компетентності з використанням фразеологізмів під час навчання німецької мови. Проаналізована література щодо доцільності та важливості навчання і вивчення фразеологізмів у процесі оволодіння іншомовним спілкуванням. У статті запропоновано комплекс вправ для навчання і вивчення фразеологізмів у німецькій мові. Подано опис опрацювання фразеологізмів на основі читання тексту.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, комплекс вправ, іншомовне спілкування, методи і прийоми, комунікативна компетентність.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМУНІКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ У СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ.

Статья посвящена поиску путей оптимизации формирования коммуникативной компетентности с использованием фразеологизмов во время обучения немецкому языку. Проанализирована литература об актуальности и важности обучения и изучения фразеологизмов в процессе овладения иноязычным общением. В статье предложен комплекс упражнений для обучения и изучения фразеологизмов в немецком языке. Дано описание обработки фразеологизмов на основе чтения текста.

Ключевые слова: фразеологические единицы, комплекс упражнений, иноязычное общение, методы и приемы, коммуникативная компетентность.

FORMING COMMUNICATION SKILLS IN GERMAN LANGUAGE FOR PHILOLOGICAL STUDENTS WITH USING IDIOMS

The article is devoted to the search for ways to optimize the formation of communicative competence using idioms during the teaching of the German language. The article proposes a set of exercises for learning and studying idioms in German. A description of the processing of idioms on the basis of reading the text is given. The literature on the relevance and importance of learning and studying idioms in the process of mastering a foreign language communication is analyzed.

Key words: idioms, complex of exercises, foreign language communication, methods, communicative competence.